

SPOSOBY DIAGNOZOWANIA ZDOLNOŚCI UCZNIÓW W OBSZARZE EDUKACJI

Joanna Cyganik

Anna Kordan

I rok II stopień, Pedagogika

Resocjalizacyjna

Opiekun: dr Beata Anna Zięba

Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów

ABSTRAKT

Uczeń uzdolniony to wyzwanie, jakiemu nie każdy pedagog – wychowawca potrafi stawić czoła. Dziecko zdolne zadaje wiele pytań, ma bogatą wyobraźnię, szybko i chętnie się uczy. Jest ciekawy świata oraz ludzi. Posiada szeroki wachlarz zainteresowań oraz umiejętność krytycznego myślenia, jak również oczekuje życzliwości a zwłaszcza wsparcia. Pośród nauczycieli panuje przekonanie, iż uczeń zdolny to jednostka kłopotliwa, zwłaszcza uzdolniona muzycznie czy artystycznie.

Niniejszy artykuł ukazuje niektóre sposoby identyfikacji zdolności uczniów, ale również porusza istotną kwestię dotyczącą zaniedbanych obszarów w diagnostyce uzdolnień.

Słowa kluczowe: diagnoza, diagnozowanie, uczeń zdolny, edukacja, nauczyciel

Diagnoza i diagnozowanie to terminy ogólnie znane, jednakże nie zawsze odpowiednio używane i właściwie rozróżniane. *Słownik języka polskiego* (2001, s. 171) charakteryzuje pojęcie „diagnoza” jako „ustalenie”, „określenie”, co wskazuje na efekt postępowania poznawczego. Termin „diagnozowanie” określa

zatem „sposób dochodzenia do postawienia diagnozy „(...) czyli proces, którego cechami są celowość, ciągłość i systematyczność”.¹ Kolejnym ważnym pojęciem, które należy naukowo wyjaśnić w obrębie tego zagadnienia jest „diagnostyka”, która jest „nauką o rozpoznawaniu, rozróżnianiu, jego metodach, technikach i narzędziach - sztuka osądzania i oceny”.²

„Pedagodzy nierozzerwalnie związani są z siecią placówek oświatowych”³. To oni jako pierwsi występują w kontakcie na linii szkoła – dziecko i szkoła – rodzice. Dla pedagoga najważniejszym zadaniem jest zapobieganie zagrożeniom, aniżeli późniejsze likwidowanie negatywnych skutków.⁴ Aby ustalić przyczyny trudności szkolnych dziecka, wskazane jest przeprowadzenie rozpoznania, które obejmuje diagnozę społeczną, pedagogiczną, psychologiczną, lekarską i niekiedy też logopedyczną.⁵

Koncentracja nauczycieli na pracy z uczniem, u którego występują trudności w nauce jest związana z upowszechnianiem się zjawiska szkolnych niepowodzeń. Paradoksalnie, rzeczywistość pokazuje, iż profesjonalnej pomocy ze strony pedagoga potrzebują również uczniowie o wybitnych możliwościach rozwojowych. Niestety praca z uczniem uzdolnionym budzi skrajne emocje. Zrozumienie nietypowości rozwojowej takiego dziecka i wspomaganie go w jego indywidualnej drodze rozwoju okazuje się być skomplikowanym zadaniem dla większości nauczycieli. Zadanie to jest tym trudniejsze, im większa jest niewiedza pedagogów na temat sposobów i metod pracy z takim uczniem.⁶

1 B. SKAŁBANIA, *Diagnostyka pedagogiczna-wybrane obszary badawcze i rozwiązania praktyczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, s. 15.

2 Zob. E. WYSOCKA, *Człowiek a środowisko życia-podstawy teoretyczno-metodologiczne diagnozy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 47.

3 K. ZAJDEL, *Diagnostyka pedagogiczna w szkole i środowisku lokalnym* [w:] M. DEPTUŁA (red.), *Diagnostyka pedagogiczna i profilaktyczna w szkole i środowisku lokalnym*, Wyd. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2004, s. 99.

4 Zob. K. ZAJDEL, *Diagnostyka...* dz. cyt., s. 99-100.

5 Zob. B. SKAŁBANIA, *Diagnostyka...*, dz.cyt., s. 25-26.

6 Tamże, s.267.

Rozumienie zdolności w odniesieniu do indywidualnych cech człowieka proponuje E. Nęcka i definiuje to pojęcie, jako: „indywidualny poziom sprawności w zakresie wykonywania określonej operacji intelektualnej”.⁷

Literatura psychologiczna różnicuje grupy jednostek o ponadprzeciętnych możliwościach rozwojowych i wyróżnia: dzieci o wybitnych możliwościach uczenia się, dzieci twórcze, uczniów utalentowanych oraz uczniów o wybitnych możliwościach, ale nieosiągających sukcesów szkolnych.⁸

Zdaniem Lewowickiego⁹ dziecko możemy uznać za ucznia zdolnego, jeśli przejawia przynajmniej jedną z niżej wymienionych cech:

- wysoki poziom zdolności ogólnych, inteligencji (iloraz inteligencji równy 120 i więcej);
- wysokie osiągnięcia w nauce, bądź w innych dziedzinach działalności społecznej (lub potencjał pozwalający na takie osiągnięcia);
- wysoki poziom uzdolnień;
- osiągnięcia oryginalne i twórcze (możliwość takich osiągnięć);

Z kolei E. Nęcka¹⁰ do właściwości świadczących o wybitnych uzdolnieniach ucznia zalicza:

- ogólne zdolności poznawcze;
- aktywność twórczą (oryginalność, pomysłowość, elastyczność i ciekawość poznawczą);
- talenty w określonej dziedzinie;
- sprawności przywódcze (wysoka inteligencja emocjonalna i społeczna).

Rozpoznawanie szczególnych zdolności młodych ludzi, zarówno tych specjalnych, jak i ogólnych, ma wpływ na ich rozwój poprzez zrozumienie potrzeb oraz stwarzanie sposobności zaspokajania ich w najbliższym otoczeniu.

7 E. NĘCKA, *Trening twórczości*, Impuls, Kraków 1998, s. 61.

8 Zob. W. PILECKA, G. RUDKOWSKA, L. WRONA (red.), *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*, AP, Warszawa 1998 [w:] Zob. B. SKAŁBANIA, *Diagnostyka...*, dz. cyt., s. 271.

9 Zob. T. LEWOWICKI, *Kształcenie uczniów zdolnych*, WSiP, Warszawa 1986, s. 62-63.

10 [Za:] I. CZAJA-CHUDYBA, *Odkrywanie zdolności dziecka*, AP, Kraków 2005, s. 28.

Proces poznawania dziecięcych zachowań obejmować powinien podstawową działalność dziecka, odpowiednio do jego rozwoju uwzględniając przy tym sytuacje naturalne oraz bliskie dziecku środowiska.

W literaturze psychologicznej można spotkać różnorodne sposoby identyfikacji zdolności dziecka, np.:

- testy inteligencji, m.in. Skale Inteligencji Wechslera;
- udział w konkursach;
- nominacja przyznawana przez ekspertów, nauczycieli, rodziców, grupę;
- wyniki prac sprawdzających wiedzę.

W badaniach psychologicznych ukierunkowanych na ocenę poziomu funkcji intelektualnych, stosowane są dwa podejścia diagnostyczne tj. psychometryczne (statystyczne lub ilościowe) oraz jakościowe, gdzie punktem odniesienia wyników jest wiedza o przebiegu rozwoju, następnych osiągnięciach oraz ich przejawach. Za pomocą prób eksperymentalnych – testów, oceniany jest ogólny poziom rozwoju, a także poziom rozwoju odrębnych rodzajów zdolności, tj.: werbalnych, abstrakcyjno – logicznych, liczbowych oraz wzrokowo – przestrzennych.¹¹

Pierwszym sposobem diagnozy są wcześniej wspomniane już *Skale Inteligencji Wechslera*. Przeznaczone są dla dzieci w wieku od 6 do 16 lat, do pomiaru ogólnej inteligencji. Złożone są z dwóch podskal: zadaniowej, inaczej wykonawczej oraz werbalnej. W skład skali zadaniowej wchodzi czynności takie jak: porządkowanie oraz uzupełnianie obrazków, układanie z klocków, kodowanie, układanki, labirynty. Natomiast werbalna obejmuje: słownik, rozumienie, powtarzanie cyfr, wiadomości, zadania z arytmetyki czy wskazywanie podobieństw. To skale stosowane w badaniach indywidualnych pozwalające na uzyskanie obiektywnej oceny poziomu intelektualnego

11 Zob. A. MATCZAK, *Diagnoza intelektu*, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1994 [w:] B. SKAŁBANIA, *Diagnostyka...*, dz. cyt., Kraków 2011, s. 274-275.

i struktury inteligencji, jak również pewnych specyficznych deficytów intelektualnych i patologicznych, np. schizofrenii czy uszkodzenia OUN.

Kolejną metodą jest *Diagnoza Możliwości Intelektualnych* zawierająca zadania, które oceniają myślenie operacyjne oraz wykrywają jego deficyty. Przeznaczony dla dzieci od 6 r.ż. do zakończenia szkoły podstawowej. Podczas badania wykonują one operacje konkretne bądź formalne, a ich stopień trudności uzależniony jest od wieku badanego.

Warto nadmienić jeszcze o *Testach Matryc Kolorowych Ravena* oraz o *Teście Zdolności Poznawczych*. Pierwszy z nich przeznaczony dla dzieci powyżej 10 r. ż., a także osób dorosłych. Mierzy on płynną inteligencję (prawdopodobnym jest, iż ten rodzaj inteligencji jest dziedziczony), której poziom warunkowany jest sprawnością funkcjonowania CUN. Umożliwia ocenę zdolności edukacyjnych poprzez badanie wskaźnika poprawnego myślenia w próbach powiązanych z rozumieniem abstrakcyjnym czy poprzez analogię, wnioskowaniem o relacjach, dostrzeganiem związków pomiędzy nimi oraz uzupełnianiem wzorców. Drugi z kolei, wykorzystywany jest w badaniach nad zdolnością umysłową młodego człowieka, w celu zaprojektowania profilu kształcenia, szczególnie programu, który będzie uwzględniał zdolności abstrakcyjne.¹²

Niestety istnieją obszary zaniedbane w obecnej diagnostyce uzdolnień. W przypadku *zdolności plastycznych*, diagnoza została zaniechana głównie z powodu kwestionowania rzetelności gromadzonego materiału badawczego oraz jej czasochłonności. Natomiast jeśli chodzi o *uzdolnienia muzyczne*, jest to diagnoza bardziej problematyczna. Wymaga wiedzy psychologicznej oraz mnóstwa umiejętności praktycznych, jak np. umiejętność diagnozowania uzdolnień muzycznych słuchowych oraz motorycznych, tworzenie własnych narzędzi do badania słuchu muzycznego, czy też posługiwanie się testami

muzycznej inteligencji. Jest to obszar najbardziej zaniedbany na poziomie przedszkolnym i wczesnoszkolnym, a rozpoznawanie uzdolnień artystycznych dzieci ma miejsce w innych ośrodkach rozwojowych.¹³

Uzdolnienia budzą wiele kontrowersji w sposobie ich definiowania, rozpoznawania oraz kształcenia. Uczeń zdolny jest nie tylko wyzwaniem pedagogicznym, ale również sprawia wielką trudność nauczycielom uczącym, którzy w dalszym ciągu nie są odpowiednio przygotowani do pracy z dziećmi, które przejawiają ponadprzeciętne możliwości uczenia się bądź wybitne uzdolnienia w określonym obszarze. Wyłonienie dzieci, których postępowanie w sposób pozytywny różni się od zachowań innych w konkretnej grupie wiekowej jest zadaniem nauczyciela wychowania przedszkolnego, gdyż właśnie w przedszkolu dziecko spędza większość czasu. Ocena pedagoga – wychowawcy jest bardziej obiektywna oraz profesjonalna niż bardzo osobista – subiektywna ocena rodzica.¹⁴

Należy pamiętać, iż praca z uczniami zdolnymi nie może ograniczać się wyłącznie do stymulowania rozwoju intelektualno – poznawczego. Powinna ona dotyczyć również wspierania rozwoju, a także uposażania ich w kompetencje społeczne oraz emocjonalne. Uzdolnionej jednostce należy zapewnić równowagę w kształceniu swoich zdolności i rozwoju pożądanych cech charakteru. Brak odpowiedniego aktywizowania uczniów bardzo często prowadzi do znudzenia oraz ich niechęci.¹⁵

13 Tamże, s. 284-285.

14 Tamże, s. 286.

15 E. JAKUBIAK-ZAPALSKA, *Uczeń zdolny i jego rozpoznawanie*
http://www.ptde.org/file.php/1/Archiwum/XV_KDE/pojedyncze/zapalska.pdf [dostęp:18.03.2017 r.].

BIBLIOGRAFIA:

1. CZAJA - CHUDYBA I., *Odkrywanie zdolności dziecka*, AP, Kraków 2005.
2. DEPTUŁA M.,(red.), *Diagnostyka pedagogiczna i profilaktyczna w szkole i środowisku lokalnym*, Wyd. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
3. LEWOWICKI T., *Kształcenie uczniów zdolnych*, Wyd. Szk. i Pedagog., Warszawa 1986.
4. NĘCKA E., *Trening twórczości*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998.
5. SKALBANIA B., *Diagnostyka pedagogiczna-wybrane obszary badawcze i rozwiązania praktyczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011.
6. WYSOCKA E., *Człowiek a środowisko życia-podstawy teoretyczno-metodologiczne diagnozy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.

Źródła internetowe:

1. JAKUBIAK-ZAPALSKA E., *Uczeń zdolny i jego rozpoznawanie*
http://www.ptde.org/file.php/1/Archiwum/XV_KDE/pojedyncze/zapalska.pdf
[dostęp: 18.03.2017 r.].